

MAGDUS TAMÁS

Megjegyzések a Vesta-szüzek kiváltságaihoz

Remarks on the privileges of Vesta Virgins. The most important symbols of the Roman state were undoubtedly the Vestal Virgins. They embodied the continuity of the *res publica* for centuries. As the guardians of the eternal flame throughout Roman history, they managed to secure a very high social position. Their social and sacred role was recognised and exploited by Roman political life. The best example of this was Augustus, who regarded the ancient priestly order as an important pillar of his own system. Through them, the princeps sought to demonstrate that the Imperium Romanum could recover from a bloody civil war and uphold the ideal that had already endured for 700 years.

Keywords: Vestal Virgins, Augustus, privileges, *res publica*, eternal flame, roman religion, patria potestas

Bevezetés

A Vesta-szüzek Róma közéletének kiemelkedő alakjai voltak, szimbólumok, akik a város biztonságát és folytonosságát jelképezték. Jól példázza ezt, hogy Rómának már az alapításáról szóló történeteiben megjelentek. Az egyik népszerű hagyomány szerint Rhea Silvia, az alba longai Vesta-szűz szülte Romulust és Remust, a Város alapítóit. Az alapítómítoszokkal egy olyan kép jelenik meg előttünk, amelyben átvitt értelemben Róma városa egy Vesta-papnőtől született. Rhea Silvia hozzájárulása Róma megalapításához hangsúlyozta a Vesta-szüzek kapcsolatát a város létevel. Vesta istennő maga az érintetlenség jelképe volt az isteni világban. Az istennő tiszteletében kiemelkedő szerepet kapott a láng, amellyel a szüzieségét jelképezték. Ugyanakkor nemcsak tisztaságát szimbolizálta, hanem magát az istennőt is. Feltételezhetően ennek tudható be az, hogy igen kevés fizikai ábrázolás maradt fenn Vestáról. A rómaiak úgy gondolhatták, hogy az istennő ábrázolása valamiféle szentségtörésként érne fel.¹ A láng volt az, amely személyét megtestesítette, így azt óvniuk kellett, mivel ha kialszik, azzal megszenteltségüket nemcsak az istennőt, hanem Róma területi integritását is. Így nem véletlen, hogy Vesta tiszteletében a római állam aktív részt vállalt, hiszen az istennő volt az, aki örködött a láng, a tűzhely és a *res publica* felett. Vesta papnői egy olyan korai kultusznak voltak a tagjai, amelynek eredete a római királyság alapításáig

¹ Kroppenbergs 2010, 419.

nyúlik vissza, tehát a kultusz egyidős Róma városának történelmével.² Ahogy korábban is említettük, Róma alapítólegendáiban is szerepel egy papnő, az ikrek édesanyja, Rhea Silvia.

Ezen papnők példaként álltak a római társadalom előtt. Emlékeztették a rómaiakat a *pudicitia* vagy a *castitas* fogalmára.³ Ahogyan Vesta, úgy papnői is örök szüzességet fogadtak.⁴ Azonban ők kézzelfoghatók és láthatók voltak. Bizonyos privilégiumok megkülönböztették a papnőket a többi római nő csoportjától, megerősítve a törvényben elfoglalt egyedülálló helyzetüket.⁵ A papnőknek igen szigorú és önmegtartóztató életet kellett élniük, amelynek része volt a szüzességi fogadalom, amely talán a legfontosabb tulajdonságuk volt, és ebből következett a kulturális és vallási hitelességük. Tulajdonképpen ennek köszönhető az, hogy a Vesta-szüzek nagyon előkelő pozíciót és politikai befolyást tudtak maguknak szerezni a római társadalmon belül. Ehhez hasonlót csak az igen magas politikai pozíciót betöltő férfiak, valamint a *domus Augusta*, tehát a császári család női tagjai tudhattak magukénak. Annak ellenére, hogy a papnők mennyire fontosak voltak a római politikai vezetők számára a principatus idején, Augustus volt az, aki felismerte, hogy a római vallás teljeskörű, propagandisztikus kiaknázásával növelheti hírnevét az emberek között, és fokozhatja azzal a legitimációját.

A papnők, akik életüket az államhoz kötötték, maguk voltak a római állam kulturális identitása, és Augustus a kultuszt, valamint a szüzek által megtestesített identitást felhasználta, hogy a *populus Romanus*, a római nép szemében megőrizhesse az ötszáz évig fennálló *res publica* eszményét.

Augustus az irodalom és a képzőművészetek segítségével arra törekedett, hogy egyrészt saját hatalmát legitimálja, másrészt pedig, hogy megerősítse a római öntudatot. Céljának érdekében a nőket – gondolunk itt családjá és a papi collegiumok különböző tagjaira – politikai propagandaeszköznek tekintette, akik az új rendszer üzenethordozói lettek, és így váltak legitimációs eszközzé.

A Vesta-szüzek kiváltságai

A Vesta-papnők kiemelkedő kiváltságaiknak igazából egy ára volt, ez pedig az örök szüzesség, amely igen sok vitát váltott ki a szakirodalomban. Az bizonyosnak tűnik, hogy a papnők szentsége a szexuális tisztaságukból ered. Mary Beard megállapítása szerint ez az elképzelés onnan eredhet, hogy a szexuális tevékenység beszennezi a személyt, így ebben a tisztátalan állapotban nem tud közvetlen kapcsolatot kiépíteni és fenntartani az istensé-

² Arra a kérdésre, hogy pontosan mikor és miért alakították meg a Vesta-papnők collegiumát, nehéz választ adni. Nincsenek forrásaink erre vonatkozóan, pusztán annyit tudunk meg Plutarkhosztól, hogy Romulus vagy Numa volt az, aki megbízta őket az örök tűz őrzésével (Plut. *Rom.* 22.). Fontos, hogy az antik auctor leírásából kiderül, Romulus születése előtt már létezett a papnők közössége (Plut. *Rom.* 3). Ugyanakkor az is világos, egyben zavaró, hogy Numa, Róma második királya volt az, aki rendezte szakrális és jogi helyzetüket. A zavaró tényező az, hogy Plutarkhosz szerint Numa szenteli fel az első papnőket, Geganiát és Vereniát, majd pedig Canuleiát és Tarpeiát (Plut. *Numa* 9–11.).

³ A *pudicitia* és *castitas* fogalmát nagyjából azonos értelemben használják, a római nők erényességére. A női *pudicitia* fogalma azonban leszűkül és alapvetően szexuális erkölcsökre használják. Ld. Jancsovcics 2022, 55–73.

⁴ A római szokások annyi engedményt tettek a papnőknek, hogy szolgálati idejük lejártá után lehetőségük volt arra, hogy férjhez menjenek.

⁵ A Vesta-papnők jogi helyzetének vizsgálatára ld. Parker 2007, 72–74.

gekkel.⁶ A Vesta-szüzek egész életükben, de legalábbis szolgálatuk ideje alatt folyamatosan kapcsolatban voltak Vesta istennővel, így kerülniük kellett a szexualitást.

A mai kor kutatói nehezen tudják megmagyarázni a Vesta-papnők kiváltságait és előjogait. Legtöbbször a nyilvánvaló vallási alapon magyarázzuk. Részvételüket a közéletben és a hatalomhoz való közelségüket legjobban ott érhetjük tetten, hogy Vesta szentélyét közvetlenül a *forum* mellett építették fel, amely a római közélet szíveként funkcionált. A papnők Rómában szakrális közszereplőnek számítottak. Mint a római állam szimbólumainak kötelességük volt, hogy jelen legyenek a nép számára. Ebből kifolyólag gyakran jelentek meg a publikum előtt. Ahogy korábban már rámutattak a szakirodalomban, ezek a megjelenések igencsak teátrálisak voltak, szándékosan.⁷ Példának okaként *lictorok* kísérték őket a szentélyen kívül.⁸ A *consulok* és *praetorok* szabad utat engedtek nekik, és leengedték a *fascet*üket előttük.⁹ Valamint saját üldhelyük volt a színházban.¹⁰

A Vesta-papnők jogi privilégiumainak megértéséhez hozzásegít Aulus Gellius *Noctes Atticae* című művének egyik részlete, amelyben Augustus-kori jogászokra támaszkodva ismertette a papnők jogi helyzetét. Gellius szerint a leendő Vesta-szüz családja csak itáliai eredetű lehetett, az apja és anyja nem lehetett rabszolga, és nem is lehetett olyan család, amely esetleg kétes üzletek révén gazdagodott meg. Tehát a családnak birtokosnak, gazdagnak és itáliai származásúnak kellett lennie. Az is kizáró ok lehetett, ha az apja ugyan élt, de a lány a nagyapja *potestas*a alatt állt, így mind a családtagok, mind pedig a vagyon az ő ellenőrzése alatt állt, amíg hivatalosan fel nem szabadította őket. Ez általában végrendeleten keresztül történt. Amint elvitték a fiatal lányokat a Vesta-papnőkhöz, kikerültek a család valamely férfitagjának *patria potestas*a alól és önálló jogokat kaptak.¹¹

A 2. századi római jogász, Gaius is értekezik *Institutiones* című művében a Vesta-szüzekről.¹² Ebből a munkából jól látható, hogy csak a felnőtt fiúk kerülnek ki apjuk *potestas*a alól, a leánygyermekre továbbra is érvényes a *tutela*, a gyámság.¹³ Aulus Gellius és Gaius munkája nyomán tehát megállapítható, hogy a szüzek akkor szabadultak apjuk *potestas*a alól, amint az istennő kultuszának szolgálatába álltak, valamint az is, hogy már a tizenkét táblás törvények is rögzítették a Vesta-papnők jogait, többek közt nem vonatkozott

⁶ Beard 1980, 13–14.

⁷ Kropenberg 2010, 420.

⁸ Plut. *Numa* 10.

⁹ Seneca *Contr.* 6. 8.

¹⁰ Suet. *Aug.* 44

¹¹ *Virgo autem Vestalis, simul est capta atque in atrium Vestae deducta et pontificibus tradita est, eo statim tempore sine emancipatione ac sine capitis minutione e patris potestate exit et ius testamenti faciendi adipiscitur* (Gell. *NA.* 1.12.1–19.).

¹² *Praeterea exeunt liberi uirilis sexus de parentis potestate, si flamines Diales inaugurentur, et femini sexus, si uirgines Vestales capiantur* (Gai. *Inst.* 1.130.). *Itaque si quis filio filiaeque testamento tutorem dederit et ambo ad pubertatem peruenerint, filius quidem desinit habere tutorem, filia uero nihilo minus in tutela permanet: tantum enim ex lege Iulia et Papia Poppaea iure liberorum a tutela liberantur feminae. loquimur autem exceptis uirginibus Vestalibus, quas etiam ueteres in honorem sacerdotii liberas esse uoluerunt: itaque etiam lege XII tabularum cautum est* (Gai. *Inst.* 1.145.).

¹³ A római jogban a *tutela* érvényes volt a kiskorú gyermekekre, valamint a nőkre is (Szabó 2009, 58; Gai. *Inst.* 1.144–148). A nőknek két lehetősége volt a *tutela* alól kikerülni, egyrészt a *lex Julia et Papia Poppaea* értelmében a saját maguk által szült gyermekek jogán, másrészt akkor, ha Vesta-szüzek lettek.

rájuk a *tutela*. Ugyan első olvasatra ezen kiváltságok megszerzése nem tűnik nagy dolognak, de az ókori Rómában igencsak meghatározták közéleti szerepvállalásukat, és bizonyos értelemben kiemelték őket a római nők sorából. A *potestas* alól való felszabadulásuk megkülönböztette őket a többi római nőtől, akiknek a jogi helyzete ilyen szélsőségesen nem volt megváltoztatható.¹⁴

A Vesta-papnők által élvezett egyéb kiváltságok, mint például a saját pénzügyeik intézésének joga és a saját végrendelkezés, a *potestas* alól való felszabadulásból, valamint a *tutela* alóli mentességből fakadnak. Ez az egyedülálló helyzet megerősítette szimbolikusságukat, mivel elméletileg kötelességük Vesta, ezáltal az állam felé irányult, nem pedig a családjuk felé.¹⁵ A szüzek így jogszerűen család nélküli állapotba kerültek, ami egyedülálló volt a római társadalomban.

A Vesta-szüzek kapcsolata a *potestas* fogalmával azonban bonyolultabb, mint ami elsőnek kiolvasható a forrásokból, hiszen a pontifexek kollégiumának megvoltak a megfelelő jogosítványai a papnők büntetéséhez.¹⁶ Mommsen véleménye szerint ilyenkor a *pontifex maximus potestas*a érvényesült.¹⁷ Az feltételezhető, hogy a papnőket azért szabadították fel a *pater familias patria potestas*a alól, hogy így elvágják a családi kötelékeket, hiszen a *captio* ritusának elsődleges célja annak biztosítása, hogy a Vesta-szüzek a római társadalom teljes jogú tagjai maradjanak, de ne kapcsolódjanak más alapvető társadalmi struktúrához.¹⁸

Ugyanakkor a rómaiak családi és politikai struktúrájában az önálló személyek alapvetően a családjuk képviselői voltak, és az individuum társadalmi státuszát családi származása határozta meg.¹⁹ Az is vitatott, hogyan viszonyulhattak a papnők a saját családtagjaikhoz, de szinte bizonyos, hogy a családi kötelékek megmaradtak, bár elválasztották őket a családjuktól. Volt családi háttérük, neveltetésük és nevük – talán itt legjobban megfogható a „Nomen est omen” szállóige.²⁰

Ugyanakkor a Vesta-szüzek *potestas* alóli felszabadulása fontos részlet volt a papnővé válás folyamatában. Az *ex silentio* érvelésnél fontos: sem Gellius, sem Gaius nem írja le, hogy a *captio* során az apai *potestas* alól a *pontifex maximus potestas*a alá kerülnének a lányok. Tehát a pontifexek Vesta-szüzek feletti hatalma nem a *patria potestas*on nyugodott, és ez megkérdőjelezi Mommsen érvelését.²¹ Ugyanakkor mindenképpen meg kell jegyezni, hogy a modern szakirodalomban Lacey is azt állítja, hogy a Vesta-szüzek működésük alatt a *pontifex maximus potestas*a alá tartoztak, de ezt a hatalmat erőteljesen leszűkítették. Ez abban nyilvánult meg, hogy vagyoni szempontból a papnők *sui iuris* voltak, tehát a *pontifex*

¹⁴ Gai. *Inst.* 1.134–135. Az *emancipatio* szokása szerint a *pater familias*nak az általa eltartottakat szimbolikusan el kellett adnia, ezen folyamatot követően a családfő elismerte *sui iuris*ként a gyermekeket.

¹⁵ Parker 2007, 72.

¹⁶ Plut. *Numa* 10.4.

¹⁷ Mommsen 1887, 53–55. A *patria potestas* igen bonyolult római jogi fogalom. Alapvetően jogi és társadalmi hatalmat jelentett, amely a családfőt illette meg és a család összes tagjára kiterjedt. Bővebben ld. Saller 1994, 74–102.

¹⁸ Wildfang 2006, 37; Beard 1980, 13–14. A *captio* szertartását a papnőjelöltön hajtotta végre a *pontifex maximus*. Egyfajta rituális kicsalogatás vagy elrablás a családtól (Kroppenberg 2010, 422).

¹⁹ Gallia 2015, 76.

²⁰ Gallia 2015, 75–76.

²¹ Mommsen 1887, 53–55.

maximus nem szólhatott bele, hogy mit szereznek be és mit adnak el, ugyanakkor a közéleti szerepvállalásukban a főpap irányítása alá estek.²² Észszerűbbnek tűnik azt feltételezni, így konszenzusos megoldást nyújtva, hogy a papnők feletti *pontifexi* hatalom egy másik forrásból származott, talán a Mommsen által elutasított *coercitió*ból, nem pedig egy sajátos és korlátolt *potestas*ból.²³ Viszont Wildfang az ókori források vizsgálatát követően arra jut, hogy a Vesta-szüzek nem maradhattak apjuk *potestas*a alatt, és nem is kerülhettek másé alá sem.²⁴ Bár az, hogy a Vesta-szüzek milyen hatalmi relációban álltak a *pontifex maximus*szal, nem tisztázott, s ez is azt szemlélteti, hogy milyen egyedülálló jogi helyzetük volt más római nőkkel összehasonlítva.²⁵

A Vesta-szüzek végrendelkezési joga logikus következménye annak, hogy *sui iuris*ként mentességet élveztek a *tutela* alól.²⁶ A tizenkét táblás törvényeknek köszönhetően a köztársaság időszakában ez különböztette meg a Vesta-papnőket a többi római nőtől, akiknek, még ha *sui iuris*ok is voltak, egy férfi gyámra volt szükségük pénzügyi és jogi ügyeik felügyeletéhez és intézéséhez.²⁷ A Vesta-szüzek bizonyos jogi mentessége ellentmond a *tutela mulierum* intézményének, amely az *infirmitas sexus* koncepcióján alapult.²⁸ A papnők ezen jogai bizonyították, hogy a római társadalom legalább néhány nőt képesnek tekintett a saját ügyeinek intézésére. Az *infirmitas sexus* kapcsán Dixon megjegyezte, annak ellenére, hogy a római nők egy névleges gyám irányításával működtek, a Kr. e. 2. századtól egyre nagyobb gazdasági függetlenségre tettek szert, amelyet láthatóan nem akadályoztak a *tutela mulierum* korlátozásai.²⁹ Bár úgy tűnik, hogy ez ellentmond a papnők unikális helyzetének, fontos különbséget tenni, mivel a *tutela* alóli felmentésüket törvény írta elő, míg más római asszonyoknak ki kellett játszaniuk az előírásokat a mentesség elérése érdekében.

A Vesta-szüzek a jogaik tekintetében hasonlóak voltak más *sui iuris* személyekhez, a férfiakhoz. Ugyanakkor a papnők mentessége a *tutela* alól összhangban van azzal a ténnyel, hogy nem kerültek a pontifexek *potestas*a alá. Az a tény is figyelemre méltó, hogy igen fiatalon, akár hat-tíz éves korukban mentesültek a gyámság alól, sokkal fiatalabban, mint a római fiúk, akik 14 éves korukig voltak *tutela* alatt.³⁰

²² Az ókori római jogban a *sui iuris* kifejezést arra használták, hogy olyan személyeket jelöljenek, akik önálló jogi státusszal rendelkeztek, tehát nem voltak alávetve más személyek hatalmának. A nők esetében ez azt jelentette, hogy lehetett saját vagyonuk és tarthattak rabszolgákat (Saller 1999, 185).

²³ A *coercitio* a római tisztviselők azon joga, amellyel fegyelmező, illetve kényszerítő eljárásokat alkalmazhattak a polgárok ellen. Bővebben ld. Drogula 2007, 428.

²⁴ Wildfang 2006, 39.

²⁵ Bármilyen jogi viszonyban is álljanak egymással a *pontifex maximus* és a Vesta-szüzek, az világos, hogy Róma szempontjából ez kifejezetten fontos szakrális kapcsolat volt, amelynek legfőbb feladata a birodalom egyben tartása volt (Jancsovcics 2022, 65).

²⁶ Gell. *NA* 1.12.9. Feltételezhetően a *tutela* lényege kezdetben az volt, hogy fenntartsák és ellenőrizni tudják a család vagyonát. Így a *tutela* alóli mentességet jelképezhette az, hogy a papnők nem tartoztak a római családstruktúrába (Gallia 2015, 93; Beard 1980, 21).

²⁷ Gallia 2015, 93.

²⁸ A *tutela mulierum* (a nők feletti gyámság) és az *infirmitas sexus* (a nő nemében rejlő fogyatkozás/gyengeség vagy csak nemi gyengeség) fogalmáról bővebben ld. Péter 2008, 79–80.

²⁹ Dixon 2001, 78. Péter Orsolya szerint a *tutela mulierum* a Kr. u. 3. század elejére fokozatosan el is veszti jelentőségét (Péter 2008, 80).

³⁰ Saller 1994, 181–203.

Tacitus utalást tesz egy olyan régi szokásra, amely szerint a Vesta-szüzeket a forumon és a bíróság előtt hallgatták ki, ha tanúvallomást tettek.³¹ A Vesta-szüzek azon kiváltsága, hogy jelen lehettek és közvetlenül beszélhettek a bíróságon, figyelemre méltó privilégiumot jelent személyüknek és így az általuk felügyelt kultusznak is. Ugyan kevés beszámoló található arról, hogy más római nők felszólalhattak-e a bíróságokon, azonban ismerünk néhány olyan esetet, amelyek némileg ellentmondanak a Tacitus által a Vesta-szüzeknek tulajdonított egyedi helyzetnek. Nevezetesen dokumentált példák vannak arra, amikor a nők nem tanúként szerepeltek, hanem aktívan folytattak peres eljárásokat. Valerius Maximus többek között három olyan *matrona* ügyét mutatja be, akik közvetlenül a forumon és a bíróságokon beszéltek. Valerius ezeket az eseteket azonban azzal vezeti be, hogy ezek a nők szemben álltak a természetes női viselkedéssel és a matronától elvárt szerénységgel.³² A nők nyilvánosság előtti felszólalásának különlegessége még jobban kiemeli azt a tényt, hogy a Vesta-szüzek helyzete mennyire nem mindennapi volt. Más nők bíróságon való megjelenését és tevékenységét erősen korlátozták a nők megfelelő viselkedésével kapcsolatos társadalmi attitűdök, és ha mégis bírósági ügyben merült fel a nevük, szinte mindig egy férfit jelöltek ki ügyvivőnek melléjük.³³ Azokban az esetekben, amikor nőket hívtak tanúnak, a források arra engednek következtetni, hogy nem őket hallgatták meg közvetlenül, hanem az ő nevükben előkészített vallomást mondta el a képviselőjük.³⁴ Ez ellentétben állt a Vesta-szüzek felszólalási jogával. A megkülönböztetés fontos, mivel a mögöttes attitűd, amely megakadályozta, hogy a római nők tanúként megjelenjenek a bíróságon, úgy tűnik, nemcsak azzal az elképzeléssel magyarázható, hogy ezzel hagyományos férfijogokat sértenének, hanem azzal is, hogy a nők természetüknél fogva kevésbé voltak megbízható tanúk.³⁵ A Vesta-szüzek beszédjoga tehát annak elismerése is, hogy eltérő természetük következtében megbízható tanúknak bizonyultak. Tehát a papnők nyilvános fórumon való felszólalása, amely jogot általában a férfiak számára tartották fenn, újabb bizonyíték a helyzetük egyediségére.

A Vesta-szüzek testi sérthetetlensége részben megmagyarázhatja azt a szokatlan büntetést, amelyet Plutarkhosz írt le, és amelyet a papnők kisebb vétkeiért szabhattak ki.³⁶ Az auctor szerint a meztelenre vetköztetett Vesta-szüzeket egy függőnnyel fedett, elsötétített helyen vesszőzik meg, néha a *pontifex maximus* közreműködésével. Észszerű azt feltételezni, hogy az elsötétítés és a lepedő használata szimbolikusan a sérthetetlenségük megőrzését szolgálta. Ugyanakkor az is valószínűsíthető, hogy ezáltal meg akarták védeni a papnők *pudicitia*ját, hiszen csak az a személy láthatta meztelenül őket, akinek valamiféle *potes-tasa* volt felettük, azaz a *pontifex maximus*. Figyelemre méltó, hogy a *sacrosantitas* papi tisztségük egyik kiváltsága volt, ezért megkülönböztethető a tribunus plebisek által élvezett

³¹ ...cum virgines Vestales in foro et iudicio audiri, quotiens testimonium dicerent, vetus mos fuerit (Tac. Ann. 2.34.4.).

³² Val. Max. 8.3.

³³ Marshall 1990, 49.

³⁴ Cic. Ver. 2.1.94. Ez feltételezhetően a *postulatio*. Péter Orsolyát idézve: „posztulálni pedig azt jelenti, hogy valaki saját vagy barátja kívánságát előterjeszti annak a színe előtt, aki a jogszolgáltatást (*iurisdictio*) irányítja, vagy pedig valaki más igényének ellentmond” (Péter 2008, 78. 4. j.).

³⁵ Gardner 1995, 377–400.

³⁶ Plut. Num. 10.

sérthetetlenségtől, amely a plebeiusoknak tett esküjüktől függött, és csak addig volt érvényes, ameddig hivataluk tartott.

Augustus és a Vesta-szüzek kapcsolata

A principátus rendszerének kialakulásával a *princeps* és a papnők közötti kapcsolatot intézményesítették, mivel Augustus megkapta a *pontifex maximus* tisztségét. A papnők ezen hivatalos kapcsolaton felül minden valószínűség szerint más informális csatornákon keresztül is kapcsolatba kerülhettek a *domus Augusta* tagjaival. Ez nyilvánvalóan abból eredt, hogy a Vesta-szüzek a magasabb társadalmi osztályba tartozó, előkelő családokból kerültek ki. Másik oka pedig az, hogy az uralkodó családjának női tagjai hasonló kiváltságokat kaptak, mint a papnők.³⁷ A római nyilvánosságban betöltött szerepük, kiegészülve a *res publica* szimbolizmusával, valószínűleg nagymértékben befolyásolta a közvéleményt. Ezt tovább erősíti az a tény, hogy krízishelyzetekben a politikai körök gondoskodtak arról, hogy maguknak tudják a Vesta-szüzek támogatását. Olyan helyzetekben, amikor politikai vagy diplomáciai krízis alakult ki, felhasználták a papnőket a megoldás keresésére. Nyilvánvalóan nem ők voltak személy szerint a megoldás, sokkal inkább szimbolikus üzenetet közvetítettek.³⁸ Feltételezhetően ez nem működött másként Augustus uralma alatt sem.

A források hiánya miatt nehéz valós képet kialakítani arról, hogy Augustus milyen kapcsolatot ápolhatott a Vesta-papnők collegiumával. Ezt az is indokolhatja, hogy semmiféle különleges reláció nem létezett. Azt viszont látnunk kell, hogy csak Augustus principátusára utalnak a források, hogy azelőtt milyen kapcsolatban állhatott Vesta istennő kultuszával, arról nem igazán tudunk nyilatkozni. Lepidus halála után, kézenfekvő módon, Augustus kapta meg a *pontifex maximus* tisztségét. Erről és az ezt követő történekekről Cassius Dio számol be.³⁹ A forrás alapján kivehető, hogy a *pontifex maximus* hivatalos lakhelyének elfogadása helyett Augustus másként döntött. Cassius Dio eseménysorából arra lehet következtetni, hogy a *pontifex maximus* hagyományos lakhelye középület volt, és Augustus úgy vélte, hogy egy ilyen tér nyilvános jellege fontosabb, mint a szóban forgó tér fizikai elhelyezkedése. Tehát Augustus *pontifex maximus*ként fizikailag eltávolodott a Vesta-szüzekről, mivel nem a Via Sacrán, hanem saját palatinusi lakhelyén volt a székhelye.⁴⁰ Úgy tűnik, hogy a szerző összekapcsolta Augustus azon döntését, hogy saját házát megnyitja a nyilvánosság számára, azzal, hogy a *rex sacrorum* házát a papnőknek adja. A *rex sacrorum* háza nem csupán értékes ajándéknak tekinthető, amellyel kiegészíthették a birtokuk-

³⁷ Augustus felesége, Livia és nővére, Octavia Kr. e. 35-ben kapott hasonló kiváltságokat, mint a Vesta-papnők. Ezeket a privilégiumokat Kr. e. 18-ban kiadott *lex Julia de maritandis ordinibusszal* és a Kr. u. 9-ben kiadott *lex Papia Poppaeaval* kiterjesztették a többi előkelő asszonyra és lányra. Ezen döntések igen komolyan befolyásolták a Vesta-papnők helyzetét, hiszen kisebb válságot okozott a kultuszban. A tanulmány terjedelmi korlátait azonban szétfeszítené ennek a kérdéskörnek a körbejárása, így egy későbbi értekezésben kívánjuk tárgyalni.

³⁸ Kroppenbergtől 2010, 421.

³⁹ Dio 54.27.2–3.

⁴⁰ A Palatinust Augustus uralma alatt átépítették, ami Kr. e. 36-ban kezdődött. Ekkor Octavianus magánterületének egy részét Apollo palatinusi templomának építésére ajánlották fel (ld. Dio 49.15.5). A *domus Augusti*, Apollo temploma, *arcus Octavii*, Apollo és Diana quadrigájával együtt építészeti elemek voltak, amelyek segítségével a Palatinus augustusi jelleget öltött (Zanker 1988, 48–53). Augustus más nyilvános tereket is átépíttetett, például a *forum Augustumot* (Grüll 2011, 72–84).

ban levő épületek sorát. Mivel Augustus a házat a Vesta-papnőknek adta kollektívan, ebben a megvilágításban úgy is értelmezhető, hogy Augustus adománya egyfajta kompenzáció volt, amiért a *pontifex maximus* a lakóhelyét a Via Sacráról eltávolította. Amellett, hogy a Palatinuson volt a lakóhelye, Augustus új területet hozott létre Vesta imádatához, amely szorosan kapcsolódott a domusához. Ovidius a *Fasti*-ban kijelentette, hogy Augustus otthonában három istenség osztozik:

*cognati Vesta recepta est
limine: sic iusti constituere patres.
Phoebus habet partem. Vestae pars altera cessit:
quod superest illis, tertius ipse tenet.
state Palatinae laurus, praetextaque quercu
stet domus: aeternos tres habet una deos.* (Ov. Fast. 4.949-54.)

Ezt még alátámaszthatjuk egy másik részlettel a *Metamorphoses* című művéből:

*Vestaque Caesareos inter sacrata penates
et cum Caesarea tu, Phoebe domestice, Vesta* (Ov. Met. 15.864-5.)

Azt, hogy Augustus lakóhelyén több istenség tisztelete tettenérhető, Degrassi szerint a *Fasti Praenestini* is alátámasztja, amely megemlíti, hogy Kr. e. 12-ben kultikus tárgyakat szenteltek Vestának a Palatinuson. Degrassi szerint a palatinusi Vestának szentelt *signum* (szobor) és *ara* (oltár) azt sugallhatja, hogy ez újabb kompenzáció volt azért, mert a *pontifex maximus* székhelye a Palatinusra helyeződött át, és megszűnt a közelség Vesta istennővel.⁴¹ Tehát miután Augustus eltávolította a *pontifex maximus* székhelyét a Via Sacráról, Vestának követnie kellett, mivel szakrálisan nem lehettek egymástól távol. Az egyik probléma, amely megnehezíti a palatinusi Vesta megértését, az a nyilvános és a privát tér elhatárolása. A fentebbi Cassius Dio idézetből tudjuk, hogy Augustus házának egy része Kr. e. 12-ben nyilvános tér lett. Ovidius *Fasti*-ban található leírása Vesta új templomáról, valamint a *Fasti Praenestini* megerősíti annak valószínűségét, hogy a *signumot* és az *arát* magában foglaló terület is nyilvános volt.⁴² Ha Augustus házában a Vesta-szentély csak a ház lakói számára lett volna elérhető, akkor látszólag nem lett volna más, mint bármelyik római háztartásban végzett Vesta-imádat, következésképpen nem lett volna szükség a kultusz tárgyainak hivatalos, az állam által elismert dedikálására sem. Az ókori rómaiak körében a *dedicatio* hivatalos ceremónia volt, amelynek során egy épületet, szobrot, templomot vagy más szent helyet felavattak és hivatalosan az isteneknek ajánlottak. A *dedicatio* aktusa gyakran kapcsolódott a középületekhez, templomokhoz, szobrokhoz, oltárokhoz vagy egyéb vallási jelentőségű helyekhez, és az ünnepség során áldozatokat mutattak be, valamint imákat mondtak el. A szertartás célja az volt, hogy a helyet hivatalosan is szakrális státuszba helyezték, és az istenek védelmét kérik rá. Ezen a rituálén az állam vezetői is részt vettek, így a *res publica* kötelessége volt, hogy megvédje a hely szakralitását.⁴³ Azonban, ha Augustus úgy dönt, hogy nem kívánja megnyitni a római nép előtt a szentélyt, akkor nincs

⁴¹ Degrassi 1955, 50.

⁴² Wiseman 2009, 531.

⁴³ A *dedicatio*ról bővebben ld. Schultz 2018, 187–206.

szükség hivatalos *dedicatio*ra, tehát csak a princeps és családjának tagjai gyakorolhatják az istennő kultuszát.

Úgy tűnik, hogy a köz- és magánszféra megosztottságát Kr. u. 3-ban sikerült feloldani, mivel Cassius Dio szerint abban az évben a *domus Augusti*t egy tűzvész után újjá kellett építeni, és ezzel egyidejűleg az egész épület az állam védelme alá került.⁴⁴

A másik fontos szempont, amelyet a források alapján vizsgálhatunk Augustus és a Vesta-szüzek kapcsolatával összefüggésben, az az uralkodó testamentuma. Augustus azon egyének kivételes csoportjába tartozott, akik a végrendeletüket a Vesta-szüzeknél helyezték letétbe, ezt Suetonius és Tacitus is megerősíti.⁴⁵ Tacitus szerint a papnők voltak azok, akik Augustus végakarátát, annak halála után, átadták a senatusnak.⁴⁶ Feltételezhető, hogy ha ők voltak az előterjesztők, akkor ez azért történt, mert ők őrizték a végrendeletet. Észszerű, hogy a végrendeletet eljuttatták a senatushoz, mivel ennek a testületnek volt a feladata, hogy biztosítsa a dokumentum biztonságát, azaz ne kerüljön illetéktelen kezekbe, valamint a politikai ellenfelek se ragadhassák magukhoz, hogy felhasználják a már halott princeps és annak utódai ellen. A senatus másik jelentős feladata volt, hogy a végrendeletben megfogalmazott intézkedéseket megfelelően megvalósítsa.⁴⁷

Az, hogy Augustus a Vesta-szüzeknél őriztette a végrendeletét, nagyon erős szimbolikus cselekedet volt, hiszen az őt adoptáló, istenné avatott Julius Caesar is a Vesta-szüzeknél helyezte el a végakarátát,⁴⁸ akárcsak Marcus Antonius. Plutarkhosz szerint ez utóbbinak nemcsak átadását követelte Augustus, de el is olvasta azt.⁴⁹ Ez a tény e három kiemelkedő jelentőségű személy esetében, akikről feljegyezték, hogy végakarataikat a Vesta-szüzek gondoskodására bízták, a gyakorlat szokatlan voltára utal. Különösen igaz ez Augustus esetében, mivel elképzelhető, hogy a Vesta-papnők nem feltétlen voltak megbízhatónak tekinthetők a Kr. e. 32-es eset miatt, amikor is nyilvánosságra hozták Antonius testamentumát. Nyilvánvalóan Antonius végakarátának kiadása beárnyékolta a Vesta-szüzek hírét, ugyanakkor levonható az a következtetés is, hogy Augustus úgy érezte, politikailag jobban jár, ha saját végrendeletét ugyanott helyezi el, ahol Caesar, és hajlandó volt elfeledkezni arról, hogy a Vesta-szüzek jogtalanul kiadták neki Antonius végrendeletét. Habár az ügy pontos részleteit nem ismerjük a források hézagossága miatt, valószínű, Octavianus casus bellit akart, hogy végleg leszámolhasson az ellenlábásával. Azt nem tudjuk, hogy kényszerítő eszközöket alkalmazott-e a papnők ellen, de az bizonyos, hogy joga nem volt hozzá. Kr. e. 33-ban még nem volt *pontifex maximus*, tehát semmiféleképpen nem befolyásolhatta a papnőket.

⁴⁴ Dio 55.12.4–5.

⁴⁵ Champlin 1989, 154–165.

⁴⁶ *Nihil primo senatus die agi passus est nisi de supremis Augusti, cuius testamentum inlatum per virgines Vestae Tiberium et Liviam heredes habuit* (Tac. Ann. 1.8.).

⁴⁷ A dokumentummal kapcsolatosan Suetoniusnál további részletek szerepelnek: *Testamentum L. Planco C. Silio cons. III. Non. Apriles, ante annum et quattuor menses quam decederet, factum ab eo ac duobus codicibus partim ipsius partim libertorum Polybi et Hilarionis manu scriptum depositumque apud se virgines Vestales cum tribus signatis aequae voluminibus protulerunt. Quae omnia in senatu aperta atque recitata sunt* (Suet. Aug. 101.1.).

⁴⁸ Suet. Jul. 83.

⁴⁹ Plut. Ant. 58.

Azonban ennek a három, nagy formátumú vezetőnek a példája bőséges bizonyítékot szolgáltat arra, hogy a kiváló politikusoknak volt lehetőségük arra, hogy a végakarataikat letétbe helyezték a Vesta-szüzeknél, bízva abban, hogy megőrzik azt.⁵⁰ Ugyanakkor az is lehetséges olvasat lehet, hogy Augustus bizalmát fejezte ki a Vesta-szüzek felé, és ezzel a korábban ejtett csorbát kiköszörülték. Természetesen az, ahogy az Antonius-ügyben Augustus ilyen helyzet elé állította a papnőket, nem nevezhető elegáns megoldásnak. Ugyanakkor a papnők olvasatában úgy láthatjuk, mintha igyekeztek volna elkerülni az esetleges krízishelyzetet. Az örök tűz őrzőit, a békét, az otthon és a Város jelképeit ugyan politikai célokra használták fel ebben a szituációban, de ideig-óráig elhárították azt, hogy véres polgárháborúvá fajuljon a két személy konfliktusa.

Konklúzió

Az ókori Rómában kevés személy, azon belül még kevesebb nő ért el olyan magas társadalmi státuszt, mint a Vesta-szüzek, akik a szakrális feladatukból és helyzetükből adódóan a római nép több társadalmi rétegével, a köznéppel, az arisztokratákkal, egyéb vallási magistratusokkal, a princepszel és a császári család tagjaival is kapcsolatba kerültek. Maga Augustus – bár átformálta a Vesta-kultuszt és a papnők helyzetét/kiváltságait, valamint bizonyosan vissza is vetette az istennő tiszteletét – rajtuk keresztül is legitimizálta az uralmát.⁵¹ A papnők a korábbi századokhoz hasonlóan továbbra is aktívan részt vettek a nyilvánosságban, és szereplői voltak az augustusi rezsimnek, amelynek kimondott célja volt, hogy megidézze Róma korai történelmének emlékét, amelyet egyfajta aranykorként mutattak be. Természetesen ez nem kizárólag a vallást érintette, hanem a korabeli történetírást, a költők műveit és a képzőművészetet, minden olyan dolgot, amivel a tömeget befolyásolni lehetett.⁵²

Nemcsak az volt a lényeg, hogy Augustus a saját személyét valamiféleképpen Romulushoz kösse,⁵³ de rendszerének különböző pilléreit is meg kellett támogatnia az ősiséggel. Az egyik leginkább stabil oszlop a Vesta-papnők collegiuma volt, amely nemcsak Róma történetének első napjaihoz kapcsolódott, hanem az Augustus által példaképének tekintett mitikus alapítóhoz, Romulushoz. Vagyis az lehetett a cél, hogy a Vesta-szüzek – akik az édesanyján, Rhea Silvián keresztül egy ősi kulturális emlék élő megnyilvánulásai voltak – láttán a római társadalomnak úgy tűnjön, hogy a vérzivataros évtizedeket követően a rómaiak, természetesen Augustus vezetésével, újjáépítették a saját kultúrájukat, valamint visszaállították a régi rendet és erkölcsöt, amelyet a polgárháború szétzilált.

⁵⁰ Fontos, hogy nincs tudomásunk arról, volt-e bármilyen feltétele a végrendelet elhelyezésének, erről hallgatnak a forrásaink. Ha a *cursus honorum*ot vizsgáljuk csak, jól látható, hogy mind Caesar, mind Antonius, mind pedig Octavianus consulviselt férfiak voltak.

⁵¹ Természetesen nem csak Vesta istennő kultusza volt az, amit a maga érdekében felhasznált. Hasonló figyelhető meg Ceresszel kapcsolatban és a római isteni pantheon többi deitásával is (Magdus 2020, 156).

⁵² Az augustusi rendszer útkereséséről ld. Hegyi W, 2015. 37.

⁵³ Hegyi W. 2015, 36.

Bibliográfia

Források

- Alton–Wormell–Courtney 1997 = Alton, E. H. – Wormell, D. E. W. – Courtney, E (eds.) *Ovidius, Fasti*. Stuttgart–Leipzig.
- Cary–Foster 1914 = Cary, E – Foster, H. B. (trans.): *Dio's Roman History. Cassius Dio Cocceianus*. London–New York.
- Greenwood 1935 = Greenwood, L. H. G. (ed. and trans.): *The Verrine Orations. Vol. I: Against Caecilius. Against Verres*. Part 1–2, Books 1–2. Cambridge.
- Goodyear 2008 = Goodyear, F. R. D. (ed.): *Tacitus: The Annals of Tacitus*. Vol. I (Cambridge Classical Texts and Commentaries 15.) Cambridge.
- Perrin 1914 = Perrin, B. (trans.): *Plutarch, Lives: Theseus and Romulus. Lycurgus and Numa. Solon and Publicola*. Vol. 1. (Loeb Classical Library 46.) Cambridge.
- Perrin 1920 = Perrin, B. (trans.): *Plutarch, Lives: Demetrius and Antony. Pyrrhus and Gaius Marius*. Vol. IX. Cambridge.
- Poste 1904 = Poste, E.: *Gaii Institutionum Iuris Civilis Commentarii Quattuor, or Elements of Roman Law by Gaius*. With a translation and commentary. Oxford.
- Rolfe 1927 = Rolfe, J. C. (trans.): *The Attic Nights of Aulus Gellius. With an English Translation*. Cambridge.
- Shackleton Bailey 2000 = Shackleton Bailey, D. R. (ed. and trans.): *Valerius Maximus. Memorable Doings and Sayings*. Vol. II: Books 6–9. Cambridge.

Szakirodalom

- Beard 1980 = Beard, M.: The Sexual Status of Vestal Virgins. *Journal of Roman Studies* 70: 12–27.
- Champlin 1989 = Champlin, E.: The Testament of Augustus. *Rheinisches Museum für Philologie* 132: 154–65.
- Degrassi 1955 = Degrassi, A.: Esistette sul Palatino un tempio di Vesta? *Mitteilungen des deutschen archäologischen Instituts (Römische Abteilung)* 62: 144–54.
- Dixon 2001 = Dixon, S.: *Reading Roman Women: Sources, Genres, and Real Life*. London.
- Drogula 2007 = Drogula, F. K.: Imperium, Potestas, and the Pomerium in the Roman Republic. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 56: 419–452.
- Mommsen 1887 = Mommsen, T.: *Römisches Staatsrecht*. Leipzig.
- Gallia 2015 = Gallia, A. B.: Vestal Virgins and Their Families. *Classical Antiquity* 34: 74–120.
- Gardner 1995 = Gardner, J. F.: Gender-Role Assumptions in Roman Law. *Echos du Monde Classique/Classical Views* 39: 377–400.
- Grüll 2011 = Grill T.: „Köre írt szavakkal.” Az Augustus-forum szerepe a római történelmi emlékezet formálásában. *Ókor* 10: 72–84.
- Jancsovcics 2022 = Jancsovcics F.: *Mentem peccare, non corpus*. A női pudicitia helye és képzete a római gondolkodásban. In: *Mathéma Ókortudományi és recepciótörténeti tanulmányok*. Szerk. Juhász D. – Kárpáti B. – Kerti A. E. Budapest, 55–73.
- Kroppenberg 2010 = Kroppenberg, I.: Law, Religion, and Constitution of the Vestal Virgins. *Law and Literature* 22/3: 418–439.
- Lacey 1986 = Lacey, W. K.: Patria Potestas. In: *The Family in Ancient Rome: New Perspectives*. Ed. by Rawson, B. London, 121–144.

- Magdus 2020 = Magdus T.: Megjegyzések az *Ara Pacis* Tellus-panelje központi alakjának azonosításához. *Antik Tanulmányok* 64: 149–167.
- Marshall 1990 = Marshall, A. J.: Roman Ladies on Trial: The Case of Maesia of Sentinum. *Phoenix* 44: 46–59.
- Parker 2007 = Parker, W. H.: Why were the Vestals Virgins? Or the Chastity of Women and the Safety of the Roman State. In: *Virginity Revisited: Configurations of the Unpossessed Body*. Eds. MacLachlan, B. – Fletcher, J. Toronto, 66–99.
- Péter 2008 = Péter O.: „Feminae improbissimae.” A nők közszereplésének és nyilvánosság előtti fellépésének megítélése a klasszikus római jog és irodalom forrásaiban. *Miskolci Jogi Szemle* 3: 77–94.
- Saller 1994 = Saller, R. P.: *Patriarchy, property and death in the Roman family*. Cambridge.
- Saller 1999 = Saller, R. P.: Pater Familias, Mater Familias, and the Gendered Semantics of the Roman Household. *Classical Philology* 94: 182–197.
- Schultz 2018 = Schultz, C. E.: *Sacrum Reddere*: Sacrifice, Consecration, and Dedication in Roman Religion. *Religion in the Roman Empire* 4: 187–206.
- Szabó 2009 = Szabó, M.: *Tutela mulierum*: The Institution of Guardianship over full Aged Women in the Late Roman Republic and Early Principate. *Acta Classica Universitatis Scientiarum Debreceniensis* 45: 57–78.
- Wildfang 2006 = Wildfang, R. L.: *Rome's Vestal Virgins: A study of Rome's Vestal priestesses in the late Republic and early Empire*. London.
- Wiseman 2009 = Wiseman, T. P.: The House of Augustus and the Lupercal. *Journal of Roman Archaeology* 22: 527–545.
- Zanker 1988 = Zanker, P.: *The Power of Images in the Age of Augustus*. Ann Arbor.

Rövidítésjegyzék

- Cic. *Ver.* – Cicero: *In Verrem*
- Dio – Cassius Dio: *Ρωμαϊκὴ ἱστορία* (Rómaiké isztoria)
- Gai. *Inst.* – Gaius: *Institutiones*
- Gell. *NA.* – Aulus Gellius: *Noctes Atticae*
- Ov. *Fast.* – Ovidius: *Fasti*
- Ov. *Met.* – Ovidius: *Metamorphoses*
- Plut. *Num.* – Plutarkhosz: *Numa*
- Plut. *Rom.* – Plutarkhosz: *Romulus*
- Suet. *Aug.* – Suetonius: *Augustus*
- Suet. *Aug.* – Suetonius: *Julius*
- Tac. *Ann.* – Tacitus: *Annales*
- Val. Max. – Valerius Maximus: *Factorum et dictorum memorabilium libri IX*